

nyek mocoognak. Nyilvánvaló, hogy aki naponta az anyagi lét megromlásával, a borzalommal szembesül, annak kell valami kiutat találni valami olyasmi felé, ahol a feltételeket ő szabja meg, ahol fantáziája elrepítheti olyan tájakra, amelyeken kifújhatja magát, mint ahogy ez a művészi tevékenységben adott. A végzet zúrvárából kiutat keres egy olyan területen, ahol a sorsokat ő szabhatja meg mint író, vagy a színek világába menekülhet, ahol szárnyalhat.

Azaz, eleve olyanok mennek erre a pályára, akiket vonzanak a nehéz feladatok, de megvan bennük egy másik, szabadabb világ elérésének a vágya. A sebész munkája eleve művészi, ha feladatát felső szinten végzi, heroikus is, akár egy shakespearai hős vergődése feladat és erőtlenség hálójában, szembeszállva a drámai végzettel vagy az egészséget fenyegető rontó erőkkel.

Összefoglalva (s ez nyilván szubjektív – talán elfogult? – látásmód is):

1. Eleve az választja az orvosi pályát, akiben olyan érzékenység lapul, hogy segíteni szeretne kataklizmába került embereken, az egészség területén alkotni szeretne, új életfázist létrehozni, ahogy az író teszi.

2. Pszichésen közel állhat a gyógyítási akarárs az alkotási vágyhoz. Egy szerencsétlen embert kihúzni a bajból legalább olyan alkotás, mint megfesteni egy képet.

3. Ettől alapszában tér el a másik tényező: hogy maga a pálya, az orvosi tevékenység maga nehezen elérhető sikereivel, alig feloldozható kudarcával, az örökös találkozás a kikerülhetetlennel, amit ellenünk szegeződő gonosz hatalomnak érzünk, hajtja az orvost olyan megoldás felé, ahol a hősei sorsát ő határozza meg, ahol teljes szabadságra van a szavak, tettek, hangulatok, színek megválasztásában.

Ezek szerint kettős áramlat viszi az orvost a művészet élvezésére vagy gyakorlására: egy belső kényszer, adottság, másrészt a szakma nehézségei követelik meg, hogy a művészetben keressen menedéket, felszabadulást és megkönnyebbülést.

Az orvosnak egyszerűen szüksége van a művészi élményre, alkalmasint tevékenységre. Jó, hogy létezik valami, ami az élet legnehezebb buktatói mellett lehetőséget ad az orvosnak arra, hogy teljesíteni tudja feladatát.

DR. HANKISS JÁNOS

Radványi Géza megvakulásának valószínű okáról

Radványi Géza (Kassa, 1907. szeptember 26. – Budapest, 1986. november 26.) Kossuth-díjas filmrendező, forgatókönyvíró – Márai Sándor öccse. A nagypolgári család neve Grosschmid volt; az apa, neves kassai ügyvéd, amikor látta, hogy fiai művészeti pályára lépnek, azt mondotta: ha pojjákak lesztek, rendben, de ne az én nevem alatt csináljátok; így és ekkor vette fel Sándor a Márai nevet, az apa keresztnevét viselő Géza pedig a Radványit. Egymáshoz való viszonyuk minden volt, csak éppen testvéries nem.

Sokan emlékezhetünk még az 50-es évek elején – az emlékezetben még elevenen élő háború után öt-hat évvel – a falusi moziban is bemutatott, Radványi Géza rendezte *Valahol Európában* című filmre. Volt benne egy jelenet, amikor a csavargó gyermekbanda törvényt ül a várúr felett, és akkor az egyik kópé kisfiú elmondja a sokunk emlékezetében mindmáig eleven szavakat: „könyörgöm, akasszuk fel”¹. Azt mindmáig nem tudhattuk, hogy a velencei fesztiválon neki szánták a nagydíjat ezért a filmért, de a magyar kormány a követségeken

keresztül megakadályozta a díj odaítélését, mondván, nem ez az igazi új magyar film.² Radványi 1947-ben elhagyta az országot, és Nyugaton dolgozott tovább, s így a német filmgyártás hosszú lajstromán olvasható számos általa rendezett film címe.

1942-ben Radványi feleségével, Tasnády-Fekete Máriával³ Olaszországban filmezett, az *Inferno giallo* (szó szerint 'sárga pokol'; magyarul: *Fehér emberek*) című filmjét rendezte: egy dzsungelben játszódó orvosi történetet, amelyben az orvos meghal; a szokásos, jól bevált könnyfakasztó történet. A bemutató előtti este a filmes társaság egy ostiai halászvendéglőben tengeri gyümölcsöt borral locsolva ünnepelt, s a Piazza Venezián arab kumiszpálinkával zárták az ünnepséget. Ami és ahogyan ezután történt, arról két leírásra hivatkozhatunk. Lőrinczi Lászlónál⁴ ez olvasható:

„A háború idején a feleségével, Tasnády-Fekete Máriával együtt Olaszországban filmezték. (Erre emlékszem.) 1943-ban mindketten súlyosan megbetegedtek. (Erről is hallottam-olvastam annak idején.) Egy trópusi láz támadta meg őket, amelynek az volt az egyik furcsa tünete, hogy az arcuk megmerevedett. Hazatértek, kezelték őket, a felesége meg is gyógyult, de neki erősen veszélyben forgott a látása; ez így tartott egy évig. Az ostrom idején – orvosság és kezelés híján – meg is vakult, és csak 1945 májusában kezdett újra látni.

Júniusban valaki csengetett. Kiment – az ajtó előtt Márai állott. Hónapok óta nem találkoztak. »Szervusz« – mondta Radványi. »Mi az – kérdezte Márai –, te látsz?« »Igen.« »Akkor szervusz« – és elment.”

Ez az ajtó előtti jelenet ugyanígy olvasható szó szerint Gervay Anna riportjában is.

Lőrinczi Lászlótól még a következőket tudhattam meg telefonbeszélgetés útján: 1943 őszén Tasnády-Fekete Mária részletesen beszámolt a *Déliabáb* című színházi lapban a történetekről; a lap dátuma szerint a Mussolini félreállítását utáni időre tehető, miután Radványi és felesége Velencén keresztül hazatér(hetett) Budapestre.

Simon V. László leírásában⁵ pedig ez olvasható, röviden összefoglalva: A kiadós ünnepelés után döbbenetes a felébredés reggel: „Mária! Megvakultam! Azonnal telefonálj a portá-

ra.” Az orvos jött, utána mentőautóval a kórház következett, ahol kétágyas szobába kerültek. Az elvégzett vizsgálatok után teljes a tanácstalanság. A professzor részletesen kikérdezi Radványit. Mikor a tengerparti vacsoráról esik a szó, a professzor a baj okát azonnal a tengeri gyümölcs fogyasztásában jelölte meg. A leírás szerint Radványinál rendkívül magas vérnyomást is mértek. Gyomormosást és vér-cserét rendelt el a professzor. A vérnyomása normalizálódott, és Radványi nemsokára fény-árnyékot képes észlelni, felesége azonban erőtlen, hosszú hónapokig magatehetetlen, férjének kell a szemhéjait is lecsuknia elalvás előtt. Nyolc hónap után, májusban hagyták el a kórházat. A feleség rendbe jött, de a szemhéj- és arcizmokat mozgató ideg enyhe bénulása maradandó maradt, ami pontot tett színésznői karrierjére. Radványi látása soha nem tért vissza teljesen. A házaspár anyagilag teljesen kimerült, minden pénzüket felemészítette a kórház. Ezután Budapestre küldött pénzt, valamint értéktárgyaik (a feleség ékszerei) eladása révén sikerült a hazautazás költségeit fedezni.

Mi okozhatta Radványi megvakulását és a feleség arcidegbénulását? – ez lenne a kérdés. A Lőrinczi Lászlóval folytatott beszélgetés nem eredményezett újabb, továbbvivő adatot; sem Simon V. Lászlóval, sem könyvének kiadójával nem volt lehetséges kapcsolatba lépni: a kiadó megadott telefonszámán nem létezik előfizető. A fentebb olvasható „trópusi láz” ügyében konzultáltam a hamburgi trópusi betegségek intézetével, a válasz: nem ismeretes olyan trópusi megbetegedés, ami kapcsolatba hozható lenne a megnevezett tünetek alapján a látóideg és arcideg bántalmával. A mérgezések berlini központjában (Giftzentrale) arra kerestem választ, hogy a Simon által leírt professzori vélemény szerint milyen tengeri gyümölcs okozhat(na) ilyen tüneteket. A válasz itt is egyértelmű: nem ismeretes olyan tengeri gyümölcs, amelyik embernél mérgezést okozna.

Mindezek alapján tehát az eddigi, a tünetek okának magyarázatoként említett trópusi láz és a tengeri gyümölcs okozta mérgezés nem tartható fenn. Orvosi szemmel tekintve azonban a dolgokat, az elmondottak alapján a legkézenfekvőbb lehetőség: a kumiszpálinka metil-alkohollal való felerősítése. Ez megmagya-

rázza a leírt „rendkívül magas” vérnyomást is.⁶ Nem világos, vajon az ünneplő csoport tagjai közül más is beteg lett-e. Ha pedig tényleg senki más nem lett volna beteg, vajon felvethető lenne-e – horribile dictu – az idegen kéz általi megmérgeztetés lehetősége? Ki és miért tette volna? Sajnos ma már élő tanút felhajtani gyakorlatilag lehetetlen.

Perdöntő fontosságú lenne, ha az akkori klinikai kórlapok rendelkezésre állnának. Nem tudhatjuk, melyik római klinikában ápolták őket. S ha kiderülne, megvannak-e a kórlapok? Ugyancsak fontos volna tudni, honnan származtak a Simon V. László által leírt adatok. Így csak arra telt, hogy az eddigi két magyarázat helyett orvosi judíciummal egy kézenfekvő és a körülmények szabta keretbe a leginkább beilleszthető feltételezést fogalmazzunk meg. Ha pedig – az elmondottak alapján – valaki képes lenne az összegubancolódott szálak kibontására, jó szolgálatot tehetne.

Jegyzetek

1. Pár évvel ezelőtt láthattam újból a filmet, az Arte francia-német közös kultúracsatornán; élmény volt viszontlátni Somlay Artúrt! Nos, meglepetésem is nagy volt, ti. úgy emlékeztem, hogy az immáron fél évszázaddal ezelőtt látott filmben a most hallott és a várúr zongoráján felhangzó *Marseillaise* helyett akkor a „Drága föld, szülőhazámnak földje” című és kezdetű, politikai színezetű szovjet melódia festette alá a képkockákat több helyen és ismételten. Hogy tévednék? – lehet, de mégis érdekes lenne, ha valaki ezt megerősítené vagy kizárná.
 2. Gervay Anna: Találkozások Radványi Gézával és Márai Sándorral. *Magyar Napló*, 2003. június.
 3. Tasnády-Fekete Mária 1911. vagy 1912. november 11-én született a Zsil-völgyi Lónyán; meghalt 2001-ben egy müncheni öregotthonban; leánya 1949-ben született (ez a tény ellentmond azon korábbi feltételezéseknek, hogy Radványiné 1899-ben született volna, hiszen kevésbé valószínű, hogy 50 éves lett volna, amikor 1949-ben a leányát szülte).
 4. Lőrinczi László: 1994 – *Zöngés napló*. Kriterion, Bukarest, 1997, 132; ugyanitt olvasható (131), hogy az immáron elhíresült „Könyörgöm, akasszuk fel!” mondas a
- Valahol Európában* című filmből nem volt benne a forgatókönyvben, hanem az egyik kópé gyermek spontán beköpése volt, amit aztán Radványi nyomban be is iktatott a filmbe: ezt Radványi mondotta Lőrinczinek a 70-es években, egy Párizsban folytatott beszélgetés során.
5. Simon V. László: *Egy magyar „világsztár” Valahonnan Európából*. Yavanna Kiadó, Budapest, 2000, 153–160.
 6. A metil-alkohol maga kevésbé toxikus, hanem anyagcseréjének köztes terméke, az alkohol-dehidrogenáz (ADH) enzim általi lebontás során keletkező formaldehid és az abból további lebontás utáni hangyasav az, ami valójában felelős a 6–30 óra múlva kialakuló klinikai képért. A hangyasav azonban igen lassan bontható tovább, emiatt felhalmozódik a szervezetben. Az ADH-aktivitás egyénenként változik, ami meg is magyarázza a klinikai kép intenzitásában mutatkozó különbségeket. A mérgezés tünetei három fázisban zajlanak le: a felvétel után az etil-alkoholhoz hasonlóan, de annál enyhébb eufóriás állapotot okoz; a 6–30 órát kitevő lappangási idő után fejfájás, gyengeségérzés, hányinger, hányás, szédülés, gyors légzés tapasztalható – valamennyi tünet a metabolikus acidózis okán. Jellegzetes tünet az idegek károsodása, továbbá a retina ödémája (vizenyője) okozta látási zavar, ami átmeneti vakságtól maradandó vaksághoz vezethet. A halálos kimenetel mindig a légzésbénulás számlájára írható. Radványinak a kórházban való felvételekor észlelt – átmeneti – igen magas vérnyomása is beletartozik az alkoholmérgezés klinikai képébe; ezt megkeresésemre igazolták egy nagy németországi klinikán, ahol az utóbbi időkben gyakran kezelnek alkoholmérgezéssel különösen fiatalokat: a súlyos, az eszméletlenség felé hajlók vagy kómában lévőek vérnyomása lezuhant, de excitált, vagyis izgalmi állapotban lévőknél magas értékek mérhetők.

Köszönetnyilvánítás

Hálás köszönettel tartozom Lőrinczi Lászlónak – Laci bátyámnak – Szardínia szigetén, atyai-baráti tanácsaiért; továbbá az OSZK LibInfo munkatársainak, a szükséges forrásanyag kikereséséért és rendelkezésemre bocsátásáért.

(Megjelent a *várad* című erdélyi lapban; 2007, 4–5. szám.)

DR. SZÓCS KÁROLY

A sok bizonytalanság, a „rejtélyes kórképek” – nap- mint nap olyan feladat elé állítják az orvost, amelynek megoldása inkább művészet, mint tudomány!

Farkas Károly